

24
YpouuTpegut,

KOSTA STRAJNIĆ
SRPSKE ZADUŽBINE

SA 40 SLIKA

BEOGRAD
IZDAVAČI ČELAP I POPOVAC
1919

Posvećeno

Gospodinu Ljubi Davidoviću,

Ministru Prosvete Kraljevstva Srba, Hrvata, Slovenaca.

P R E D G O V O R

I ma već nekoliko godina što sam se bavio mišlju da napišem delo o starim srpskim zadužbinama. Upoznavši se u Beogradu, kratko vreme pre svetskoga Rata, sa radovima srpskih i ruskih učenjaka, ja sam odlučio da obidjem sve krajeve Stare Srbije i Makedonije u kojima se nalaze znatniji spomenici stare srpske crkvene arhitekture. Ali, neočekivano došao Rat, sprečivši me da lično proučim ove najveće spomenike jugoslovenske prošlosti. Živeći poslednjih pet godina u teškom ropstvu bivše Austro-Ugarske, ja sam, služeći se rezultatima domaćih i stranih istraživača, spremio o srpskim zadužbinama jedno predavanje. Ovo je predavanje jednog mog prijatelja toliko oduševilo da me je sklonuo da izdam srpske zadužbine u formi umetničkog albuma. Nemajući naučne pretenzije, ovim albumom hoću da dam preglednu sliku najznatnijih srpskih zadužbina. Usled toga, njegova vrednost leži više u uspelim reprodukcijama nego u tekstu koji u glavnom ne prelazi informativni okvir.

*

Iako su stare srpske zadužbine najbolji jugoslovenski spomenici, ipak dosad nije bilo na našem jeziku nijednog dela ni albuma u kojem bi one bile pregledno opisane i prikazane u dobrim reprodukcijama. Zanimljivo je da su o srpskim zadužbinama pisali više stranci nego mi sami. Tako je poznato delo Nemca *Kanitza* koji je šesdesetih godina prošloga veka izdao album srpskih vizantijskih spomenika. Iako je ova publikacija površna i nepouzdana, ona je pronela Evropom

slavu srpskih srednjevekovnih spomenika. Od mnogo su većeg značenja bili radovi ruske naučne ekspedicije koja je 1900 proputovala sve važnije kosovske i macedonske krajeve. Njezini su rezultati kasnije obelodanjeni u delima čuvenih ruskih vizantologa *Kondakova* i *Pokriškina*. Pored Rusa, srpskim zadužbinama posvećivahu naročitu pažnju i francuski učenjaci, medju kojima se *Millet* i *Diehl* najviše istakoše. U novije je vreme rumunjski orientalist *Balș* izdao preglednu studiju najznatnijih starih srpskih spomenika sa vrlo lepim slikama.

Od domaćih istraživača, treba spomenuti slikara *Dimitrija Avramovića* koji je skupio nešto gradje, ali ju nije obradio. Od mnogo su veće vrednosti radovi *Mihajla Valtrovića* i *Dragutina Milutinovića*, bivših profesora beogradske Velike Škole. Oni su doduše skupili veliki materijal, ali on nije do danas izdan. Kasnije je beogradski profesor *Andra Stefanović* pravio detaljna arhitektska istraživanja. Rezultate je obelodanio u ovećoj studiji u Srpskom Književnom Glasniku, ali na žalost bez reprodukcija. Početkom je devetstotih godina *Boža Nikolajević* srpske srednjevekovne crkve obradio u doktorskoj disertaciji koju je i posebno štampao. Šteta što se disertacija bavi opširnije tek sa dvema zadužbinama, i što priložene slike nisu snimci po naravi.

Istom u najnovije doba, baš u oči svetskoga Rata, Srpska je Akademija Nauka pokrenula akciju da se svi srpski srednjevekovni spomenici sistematski istraže, i izdaju u obliku bogato ilustriranih monografija. U ovoj su akciji učestvovali najpriznatiji srpski učenjaci, medju kojima se naročito isticao umetnički istorik, universitetski docent *Vladislav Petković*. Svojom solidnom spremom, *Petković* je u proučavanju srpskih zadužbina pokazao, od svih domaćih učenjaka, najveće sposobnosti. On je dosad napisao nekoliko izvrsnih rasprava o srednjevekovnoj crkvenoj arhitekturi i živopisu, a posebno

je izdao monografiju zadužbine Žiće koja je naišla na pažnju i evropskih autoriteta.

*

Kako sam naglasio, ovaj album hoće da deluje uspelim slikama. Iako sam nastojao da dodjem do dobrih fotografija srpskih zadužbina, ova se moja želja, zbog teških ratnih prilika, tek delomično ispunila. Stoga sam bio prinuđen da se najviše služim slikama Balšovog albuma *Une visite à quelques églises de Serbie* i Pokriškinovog dela Православная церковная архитектура въ нынѣшнемъ Сербскомъ Королевствѣ. Prema ovim su slikama u glavnom izradjeni u najodličnijem praškom grafičkom zavodu klišeji. Vlasniku toga zavoda, G. Janu *Štencu*, dugujem hvalu što je uložio mnogo truda da oprema albuma bude što otmenija, a poznatom češkom umetniku, G. Františku *Kyseli*, što je sa mnogo razumevanja i ukusa nacrtao naslovni list.